

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

SKARABORGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

FÖR ÅREN 1828, 1829, 1850, 1851 OCH 1852.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS BERNH. M. BREDBERG,

1834.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Skaraborgs Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

SKARABORGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

FÖR ÅREN 1828, 1829, 1850, 1851 OCH 1852.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS BERNH. M. BREDBERG,

1834.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Länets Allmänna beskaffenhet.....	3.
2:o Innevånare.....	5.
3:o Näringarne.....	7.
Jordbruket.....	7.
Boskapsskötseln.....	9.
Hästafveln.....	10.
Skogarne.....	10.
Bergsrörelsen.....	11.
Jernbruk.....	11.
Manufactur-Verk.....	12.
Alunbruk.....	12.
Glasbruk.....	12.
Bruk och Fabriker, som icke tillhöra Bergsrörelsen	12.
Pappersbruk.....	12.
Bomulls-Spinneri.....	13.
Garfverier.....	13.
Binäringar.....	13.
Handeln.....	14.
4:o Politisk Författning.....	16.
Kammarverket.....	16.
Statsbidragen.....	16.
Policen.....	19.

5:o Städer.....	21.
Mariestad.....	21.
Skara.....	21.
Sköfde.....	21.
Fahlköping.....	21.
Lidköping.....	21.
Hjo.....	21.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Skaraborgs Län

Tabell för Städerna inom Skaraborgs Län

1:0 *Länets Allmänna beskaffenhet.*

Inom gränserne af Sjöarne Wenern och Wettern, samt en del betydligare höjder, såsom mot Nerike, Bergsåsen, Tiveden och mot Elfsborgs Län Halle- och Hunneberg intill Wenern är landet mera jemt än bergaktigt och genomskuret af flere större vattendrag. Af de anmärkte gränshöjderna, upptager Tiveden hela gränsen mot Nerike, genom Undenäs och Finnerödja Socknar mellan Sjöarne Wettern och Skagen i Wadsbo Härad, men Halle och Hunneberg tillgränsa Åse Härad och sträcka sig endast ungefärligen 1 mil från Wenern, hvarförutan inom Landet anmärkes följande berg, såsom mer och mindre betydande, nemligen Billingen, som utgör en sammanhängande Ås af skiljaktig höjd från Södra delen af Wadsbo Härad genom Kåkinds, Walle och Gudhems Härader, till nära Wartofta Härad samt Högstena berg i Gudhems Härad, hvilka alla genom belägenheten anvisa ett sammanhang med Billingen, men äro så väl derifrån, som sinsemellan skiljde genom mellanliggande lägre sträckor; Borgunda berg i Gudhems Härad, Mösseberg i Gudhems och Wilske Härader, Olleberg i Wartofta Härad och Kinnekulle i Kinne och Kinnesfjerdings Härader. De betydligaste af desse bergshöjder äro utom Billingen, hvars sträckning redan är uppgifven, — Kinnekulle, som upptager Öster-Plana, Medel- och Wester-Plana, samt Huseby och en del af Klefva Socknar samt Mösseberg, som innehåller 3,481 Tunneland, men de öfrige äro hvar för sig föga vidsträckt. De betydligaste Strömdragen inom Länets äro Tidån, som utgår från sjön Stråken i Wartofta Härad vid gränsen mot Jönköpings Län samt löper genom Wartofta, Kåkinds och Wadsbo Härad till Mariestad, der den faller ut i Wenern, Lidån, som från Elfsborgs Län utgör gränsen emellan Laske, Barne och Källands Härader å den ena sidan

samt Wilske, Skånings och Kinnefjerdings Häradet å den andra och vid Lidköping faller ut i Wenern, Skofteby eller Lillån, som från Hornborga sjön i Gudhems Härad, går genom Skånings och Kinnefjerdings Häradet samt vid Skofteby, ungefärligen en half mil från Lidköping, förenar sig med Lidan, samt Norsan, som från Elfsborgs Läns gräns genomlöper Barne, Wiste och Åse Häradet och nära Nyböle By af Ås Socken faller ut i en vik af Wenern, kallad Dettern. I alla dessa Strömmar finnas flerfaldige fall med dels begagnade dels obegagnade lägenheter för Vattenverk och endast Lidan kan från Lidköping till Torpudden, 23,000 alnar, göras segelbar genom uppräusning. Länets största Sjöar äro: Unden, Wiken, Ymsen, Osten, Lången och Ärlan i Wadsbo Härad samt Hornborga sjön i Gudhems Härad. Från Unden och Wiken lemnas vatten-tillgången för Götha Canal, i hvars sträckning sjön Wiken jemväl är belägen. Härförutan finnes, i synnerhet inom Walle Härad, en mängd mindre sjöar och gölar, hvilka tillsammans upptaga en icke obetydlig yta, men hvar för sig icke äro af den betydighet, att de förtjena särskilt anmärkas. Landet Öster och Norr om Tidån, Billingsberget, trakten emellan detta Berg och Tidån inom Kåkindes Härad, Södra delen af Wiste Härad omkring ån Norsan, Källandsö i Källands Härad och Thorsö i Wadsbo, jemte Tandhems Pastorat, Bjurbecks och Wistorps Socknar i Wartofta Härad samt Götheneds och Forshems Pastora-ter i Kinne Härad äro Länets skogrikaste bygder; men den öfriga delen af Länet måste, då fråga är om ett allmänt omdöme, anses som slättbygd, ehuru äfven der finnas särskildte ställen med skog för hushof och kanske äfven till afsalu. Man kan således antaga att 1,470 hela hemman, med en befolkning af 56,000 personer och enligt upplysningar, som blifvit hämtade dels af Chartor, så vidt sådane varit tillgänglige, och för öfrigt af hemmansegarnes uppgifter, en ägovidd af 448,585 tunnland hafva tillräcklig skog samt att 3,224 hemman, med en ungefärlig ägovidd af 453,961 tunnland och befolkning af 105,200 personer kunna anses för slättland. Här-af visar sig att befolkningen i skogsbygden väl vid jemförelse med hemmantalet till och med öfverstiger slättbygdens befolkning, men är ungefärligen hälften mindre när man beräknar ägovidden; hvartill orsaken lätt igenfinnes deri, att hemmanens områden måste vara vidsträcktare, der de inbegripa skogstrakterne. Jordmånen i de orter, der Skog finnes, är för det mesta sandig, men med högst få undantag är den å hela slättlandet af utmärkt god beskaffenhet. På den så kallade Falbygden i trakten omkring Falköping i en sträckning af 1 å 1½ mil derifrån finnes 4 å 5 qvar-

ters djup svartmylla, och den öfriga slätten består af lera, ofta kalkblandad och alltid bördig, så vidt den icke utmagras och försämras genom dålig brukning. Före Krono-Parken Hillet i Barne Härad, som för flere år sedan blifvit till största delen upplåten till odling och nybyggen, är dock, ehuru hörande till slättbygden, sandig och steril. Åtskillige större mässar finnas, hvilka efter en kostsam vattenafledning kunde odlas och göras fruktbare, och nyttan af en sådan anstalt är visserligen obestridlig, särdeles med afseende å dess verkan och klimatets förbättring, men de upptaga ingen betydlig vidd i jemförelse med Länets hela område och deras verkan på klimatet är icke heller så besvärande, att mera kostsamna anstalter för förbättringen påskyndas af något särdeles behof, därför sådana anstalter, der de varit för vidsträckt att af enskilde kunna bekostas, hittills måst lemnas åsido, för den nödvändiga medverkan till förbättring af den redan uppodlade, men vanhäfdade jordens skötsel å Länets slättbygd, hvartill betydliga understöd af Allmänna medel måst sökas och af Kongl. Maj:t blifvit i Nåder lemnade, på sätt som närmare skall uppgifvas, vid Redogörelsen för jordbrukets tillstånd.

2:o *Innevånare.*

Folkmängden för hela Länets är enligt sednaste Mantals-Längderne 161,350 personer, deraf 88,395 Mantalsskrifne och 72,955 Mantalsfria. Detta antal öfverstiger folkmängden år 1828 med 6,087 personer och folkökningen har således under de sednaste fem åren, ehuru i sig sjelf betydlig, varit ungefärligen $\frac{1}{3}$ mindre än den var, under den femårs-period, som den år 1828 afgifne Berättelsen om Länets omfattar. Till största delen torde man igenfinna orsaken härtill uti det minskade tillfället till bosättningar i Länets vidsträckta Kronoskogar, efter de förändrade Regleringarne af dessa skogar, hvaraf verkningarne först under de sednare åren kunnat visa sig; men i någon mån har troligen äfven härtill bidragit den väckelse till varsamhet vid giftermåls ingående och bosättningar utan förberedt försörjnings-tillfälle, som förlägenheten efter 1826 och 1830 årens missväxter föranledt; hvaremot missväxterne visserligen icke på annat sätt verkat till minskning af Länets folkmängd, ty ehuru många efter dessa missväxter utvandrat till aflägsna orter för att för tillfället söka arbetsförtjenst, hafva de med få undantag alla återkommit och sedermera qvarstannat i orten och inga härjande farsoter hafva varit följder af missväxterne.

Folkets lynne är i allmänhet stilla och fredligt, och vid hvarje utbrott af våldsambeter, finner man nästan alltid att dryckenskapslasten dertill föranledt. Bøjelsen för denna last är ungefärligen enahanda här, som i de fleste andre orter af Riket. I afseende på anlaget för verksamhet och närings-omtanka, röjer sig en märkbar skillnad i folklynnets på skogs- och slättbygden. Då slättbyggdens hela sysslosättning, genom bristande tillfälle till binäringar, inskränker sig till jordbruket samt afsättningen och beredningen af dess alster, måste han en stor del af året vara sysslolös och af brist på tillräcklig skogstillgång för byggnad och vedbrand, måste han fördraga iuskränkta och illa ordnade bostäder, hvaraf följer osnygghet, som visserligen kunde vara mindre än man allmänast träffar den; men genom vauan vid den nödvändiga bristen på en treflig omgivning har omtanken för hyfsning så småningom allt mer och mer blifvit qväfd. Härifrån härleder sig uppenbarligen den slöghet och liknöjdhet, som utmärker Slättbyggdens innevänare vid jemförelse med Skogsbonden, hvars mera trefsamma bostad och mera mångfaldiga föremål för näringsomtankan gör honom liflig, gladlynt och verksam. Dertöre träffas också välmågan mera allmänt hos Skogsboen, ehuru det torde synas som om slättbyggdens vidsträcktare och af Naturen bördigare åkerfält borde vara en rikare källa för välstånd, än de förtjenster Skogsbonden är i tillfälle att bereda sig. Verkningarne af de sednare årens svaga skördar, samt de svåra missväxterne åren 1826 och 1830 hafva också hufvudsakligast drabbat slättbygden, såsom mest blottställd för inflytandet af den missgyunsamma väderleken och mest beroende af jordbrukets afkastning. Ehuru Länets skuld till Staten för den i anseende till 1826 års missväxt lemnade undsättningen, uppgående till 321,976 R:dr Banco, genom Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers begifvande att den erhållne Spannemålen fick lösas efter Markegångspris, blifvit minskad med 115,700 R:dr, återstod ännu en betydlig del af denna skuld, då den ytterligare missväxten år 1830 inträffade och föranledde en ytterligare skuldsättning till Staten till belopp af 250,000 R:dr Banco.

Oaktadt all den varsamhet som varit föreskrifven och blifvit iakttagen vid indrivandet af dessa skulder, har man icke utan den största farhåga föresett svårigheten för de gäldskyldige att afbördas dem, då Spannemåls-productionen utgjort den enda redbara betalningstillgången, som varit att påräkna, och Spannemålsprisen vid den i allmänhet svaga afsättningen, nödvändigt skulle falla oerhördt, i samma mån tillgången &

denna vara, efter en ymnigare skörd, varit rikare och afsättningen för skuldernes betalande måst forceras; men Kongl. Maj:t har genom sin visa omvårdnad afvändt detta bekymmer och tillåtit att, i afbetalning å skulderne, Spannemål in natura fått levereras i Krono-Magazinen efter priser, som fullt motsvarat hvad de Galdskyldige skäligen kunnat påräkna för sin vara. Denna anstalt har haft den verkan, att icke allenast 125,251 R:dr Banco äro under nästlidet år på detta sätt afbetalte å förberörde skulder, utan äfven Spannemålsprisen i den enskilda handeln hindrats från det för orten äfventyrliga fallande, som härförutan säkert inträffat. För öfrigt hafva genom contanta inbetalningar godtgörelse af den efter 1830 års missväxt erhållne undsättningen skett, så att af skulder dertfore, då sistlidet års Räkningar vid nästlidne Maji månads utgång afslutades, återstoden utgjorde endast 82,047 R:dr 28 sk. 11 r:st. Vid samma tid utgjorde resten af skulden för den, efter 1826 års missväxt, Länet lemnade undsättningen 6,013 R:dr 5 sk. 5 r:st Banco, till hvilket belopp den genom tid efter annan verkstälde afbetalningar blifvit nedsatt.

3:o *Näringarpe.*

Jordbruket är Landets hufvudnäring. Enligt det äldre och ännu allmännast bibehållne Brukningssättet indelas Åkerjorden i två Gården, deraf det ena besås och det andra trådes, utom någon mindre del deraf, som begagnas till utsäde. De åkerfält, som sålunda brukas, äro vanligtvis i förhållande till fodertillgången så vidsträckta, att endast omkring $\frac{1}{5}$:del af såningsgårdet kan gödas och sås med höstsäd, dertfore den öfriga delen deraf bär vårsäd; men på den egentliga slättbygden sträcker sig ändock detta brukningssätt icke längre än till den så kallade Hemjorden eller den som närmast omgifver bostäderna. Den mera aflägsne jorden besås endast med hafre, utan att någonsin gödas. På en del ställen trådes väl äfven denna jord hvartannat år, men det är lika vanligt att hafresådden oafbruttet fortsättes årligen, tills jordens fruktbarhet är alldeles uttård, då marken utlägges till bete. Detta gäller likväl egentligen endast om Allmogens hemman. Vid de Egendomar, som tillhöra Ståndspersoner, äro nästan öfverallt inrättade Circulationsbruk med flere gårderna, som vexelvis bära säd och foderväxter, äfvensom åtskillige orter, särdeles i Wadsbo och Kåkindes Häradet, flere af Allmogen redan för längre tider tillbaka antagit samma brukningssätt och med fördel fortsatt det. Under de sednare åren har

man i synnerhet bemödat sig att tillvägabrinda en sådan, förändring af Allmogens jordbruk på slättbygden, för att återställa ett riktigt förhållande emellan Spannemåls- och Foderproductionen samt i följd deraf en bättre beredning af Åkerjorden. Dessa bemödanden hafva också ingalunda varit fruktlösa, ehuru man mött svårigheter icke allenast af Allmogens obehägenhet att afvika från gamla vanor, hvilken likväl visat sig mindre svår att öfvervinna, än man tilläfvventyrs väntat, utan synnerligast i folkets oförmåga att bekosta förändringen och afbida tiden, då förbättringen kan gifva frukt. För undanrödjande af detta hinder äro understöd lemnade af allmänna medel, till följd af Kongl. Maj:ts Nådiga tillåtelse att för den, efter Laga Skifte utflyttande hemmansegare, som vill vid sitt hemman införa ett förbättradt Jordbruk, må utflyttningshjelpen förhöjas ända till dubbelt emot hvad annars varit bestämdt. Ostridigt är det denna anstalt, som hufvudsakligast verkat till förbättringen icke allenast direct, i följd af de förbindelser Hemmansegarne iklädt sig såsom vilkor för understödets åtnjutande, utan äfven indirect genom den väckelse exemplet åstadkommit åt andra, som understöd icke kunnat tilldelas. Beloppet af de för utflyttingar och Jordbruksförbättringar, efter verkställda Laga Skiften under de sistförflutne Fem åren, utbetalte understöd af Allmänna medel uppgår till 35,287 R:dr 27 sk. 7 rst. Banco. En annan lika vigtig anstalt för Länets Ekonomiska förkofran är tillvägabragt genom Kongl. Maj:ts Nådiga Anslag af Allmänna medel för kostnaden till upptagande af större afloppsdikey å Länets slättbygd, dels för att bereda arbetsförtjenst åt dem af ortens befolkning, som genom 1830 års svåra missväxt voro ställda i förlägenhet för sysslosättning och näringstillfälle, dels för att afvärja den olägenhet af vattunflöden, som besvärat orten utan att dess Innevånare egde förmåga att på egen bekostnad afhjelpa den. Dessa anslag uppgå till sammanräknade 24,476 R:dr 15 sk. Banco och vattunafledningarne, som äro spridde i nästan alla riktningar af Läckö och Skara Fögderier samt Frökinds Härad af Wartofta Fögderi, upptaga tillsammans 256,190 famnar eller ungefärligen 42 $\frac{2}{3}$ mil. Alla Hemmansegare och Innehafvare inom hvar och en Socken äro, till följd af ingångne särskilda förbindelser, en för alla och alla för en ansvarige för dessa vattenafledningars framtida underhållande och verkan af denna anstalt, som redan visat sig högst förmonlig, skall nödvändigt i en framtid visa ännu vigtigare resultat genom det tillfälle till ett bättre vårdadt jordbruk, som derigenom blifvit beredt.

En

En af ortens kunnige och nitiske Possessionater *Edvard Nonnen* ämnar vid sin Egendom Degeberg ordna ett Institut för unga Jordbrukares praktiska och theoretiska undervisning i Jordbruket och har genom meddelanden i Allmänna Tidningarne tillkännagifvit vilkoren för Elevers emottagande och de bestämmelser i öfrigt, hvarpå Inrättningen kommer att grundas. *Nonnen*, som jemte flere andre undervisnings-anstalter bevisat Stats-Rådet *Thaers* namnkunniga Jordbruks-Institut vid Mogelin i Preussen, har genom de vidsträckta förbättringar han tillvägabragt vid sin ofvanberörde egendom under de få år han varit ägare deraf, framvisat de ovedersägligaste vittnesbörd om den grundliga kännedom af sitt yrke och det varma nit, hvarpå man med säkerhet kan bygga de mest tillfredsställande förhoppningar om vigten och gagnligheten af hans tilltänkta undervisnings-anstalt, så vida den af Allmänheten omfattas med den välvilja den otvifvelaktigt förtjenar.

Sädeslagen, som odlas inom Länets, äro Hvete, Råg, Korn, blandkorn, hafre, ärter, böner och vicker i olika proportion på olika orter. Korn odlas föga i Norra delen af Länets, men deremot mera än Råg på svartmyllan å den så kallade Falbygden. Potatoes-odlingen inskränkes merändels till husbehof och kan icke med förmån idkas å Slättbygdens lerjord, hvilket i betydlig mån bidrager att göra missväxten å andra säden på denna ort så mycket mera tryckande. Lin utgör en hufvudsaklig production i Länets Norra och Östra delar, men Hampa odlas på få ställen. Väl värdade trädgårdar finnas vid alla större Egendomar, men af-sättningen af deras producter är icke förmånlig, helst den hufvudsakligen borde påräknas i Städerna, hvarest likväl allmänt finnas trädgårdar i det närmaste motsvarande innevärnarnes behof.

Boskapsskötseln. Som fodertillgången på de fleste ställen icke svarar emot den till sädesodling brukade åkerjorden, kan boskapsskötseln icke vara i något fördelaktigt skick. Stallfodring under hela året nyttjas sällan, ehuru betestillgången på de fleste orter är svag. Många hemman hafva ingen annan betesmark än de angränsande Kronoparkerne och Allmännin-garne och på Slättbygden består den egentliga betestillgången i trädet och sådan mark, som, efter många års hafreskördar utan gödning, icke ens kan gifva den ringa afkastning man af den så kallade hafrejorden kräfvat och derfore, liksom öfvergifven, begagnas till bete, hvilket likväl der är ganska svagt. Den boskap, som man vanligast finner hos Allmogen, är väl icke af nå-

got särdeles godt slag, men likväl jemförlig med Allmogens kreatur i andra Provinser. På Slättbygden äro kreaturen allmännast mycket små, men detta härrörer icke af sämre race, utan af dålig fodring och ännu sämre sommarbete, hvilket synes deraf att ungdjuret, som Skogsbonden om hösten köper från Slättbygden, blifva vanligen efter ett års vistande i Skogsbygden större och vackrare än de som der äro uppfödde.

Hästafveln, har under sednare tider betydligt förbättrats genom de på Statens bekostnad i orten anställde Hingstarna af bättre slag, och goda Remonter för de i orten förlagde Cavalleri-Skvadroner erhållas utan svårighet för ganska låga pris. Denna afvel skulle troligen sorgfälligare vårdas och utgöra en för Landet vigtig inkomstkälla, om ett vidsträcktare tillfälle till en förmånlig afsättning af de bättre hästarna kunde beredas.

Skogarne. Inom Länets finnes både Kronoparker, Krono-Allmänningar, Recognitions-skogar till Forsviks, Årås, Stora och Lilla Lassåna, Aspa och Åboholms bruk samt enskilda skogar. För alla Kronoparkerne med undantag af Edsmärens och Billingen äro förändrade regleringar efter de i Kongl. Kammar-Collegii Bref den 14 April 1824 bestämde grunder uppgjorde och fastställde. Efter dessa Regleringar äro af Parkerne bibehållne för Kronans räkning tillsammans 8,154 Tunneland, samt öfverskottet dels upplåtit till skogs- och betesmark för angränsande hemman, dels försåldt under Skattemanna-rätt. För Krono-Allmanningen Tiveden är en enahanda reglering verkställd och derigenom 1000 Tunneland för Kronans räkning bibehållne samt Allmanningen i öfrigt upplåten till angränsande hemman, äfvensom förslag till reglering af Parkerne Edsmärens och Billingen samt Allmanningen Klyftamoen äro uppgjorde och för närvarande beroende på Kongl. Kammar-Collegii pröfning. För de flesta af de öfrige Allmänningarne äro frågor dels om reglering efter förberörde grunder, dels om väckte eganderätts-anspråk för närvarande anhängige vid Domstolarne. De enligt fastställda regleringar för Kronans räkning bibehållne områden af Kronoparkerne äro behörigen afrösade, instängde och indelte till plantering, fredning och hygge traktvis efter det så kallade Forstsystemet, hvilket redan flere år varit med förmån iakttaget. De åtgärder med Recognitions-skogarne, som genom Kongl. Kungörelsen den 4 Februarii 1811 blifvit föreskrifne i afseende på bestämmande af anslag till derå belägne stubbe- och Röjselsrätts hemman och lägenheter samt Brukens behof af skogarne, äro längesedan fulländade, äfvensom Skattläggningar derefter skett,

men för närvarande bero på Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning efter anförde underdånige Besvär öfver Kammar-Collegii i ämnet gifne Utslag.

De enskifte skogarne äro merändels skiftade emellan de hemman de tillhöra och de begagnas åtminstone af Allmogon i allmänhet utan egentlig beräkning på framtida bestånd. I de orter, der tillgången är någorlunda rik, beräknar Bonden vid afsalu sällan något värde af sjelfva skogen, utan anser sig belåten, då han får det å skogseffecterne använde arbetet contant betaldt. Således säljas skogseffecter på Torgen i Skara och Falköping, som likväl omgifvas af en skoglös ort, för ett pris, som endast motsvarar transporten och upphuggnings-kostnaden. Hägnader af stenmur och jordvall användas väl tämmeligen vidsträckt, men man har ännu ingalunda allmänt antagit den varsamhet vid jordvalls-anläggningar, som är nödvändig för dess varaktighet. Till besparing af skogseffecter begagnas också byggnader af lera och obrändt Tegel, fastän det sednare mera sällan, sedan detta Byggnadsämne visats vara mindre varaktigt, sådant det hittills varit beredt. Mera användbart blifver otvifvelaktigt ett annat slag af obrändt Tegel, beredt af lera och sågspån, för hvars tillverkande en Tegelstamp är nyligen anlagd vid Trollhättan, derifrån man nästa vår väntar upplag vid Lidköping för ortens behof.

Bergsrörelsen. Ingen grufva finnes inom Länets.

Jernbruk.

I Wadsbo Härad:

Skagersholm med 1,199 Sk $\frac{1}{2}$ Smide, 13 arbetare och 19,184 R:drs tillverkning.

Sätra, med 2:ne hamrar, 1,100 Sk $\frac{1}{2}$ smide, 10 arbetare och 17,600 R:drs tillverkning.

Forssvik, med 1 hammar, 928 Sk $\frac{1}{2}$ smide, 18 arbetare och 14,848 R:drs tillverkning.

Åboholm, med 1 hammar, 800 Sk $\frac{1}{2}$ smide, 14 arbetare och 12,800 R:drs tillverkning.

Lagersfors, med 1 hammar, 867 $\frac{1}{2}$ Sk $\frac{1}{2}$ smide, 9 arbetare och 13,880 R:drs tillverkning.

Ribbingsfors med 1 hammar, 430 Sk $\frac{1}{2}$ smide, 8 arbetare och 6,880 R:drs tillverkning.

I Wardofta Härad:

Tidaholm, med 6 arbetare och en tillverkning af 2,000 R:drs värde.

Ryfors, med 23 arbetare och en tillverkning af 6,000 R:dr.

I Käkinds Härad:

Äreberg, med 1 ämneshammare, 600 Sk $\frac{1}{2}$ smide och 10,800 R:drs tillverkning.

Manufactur-Verk.**I Wartofta Härad:**

Annæfors, 2 Knip-, 3 Spik- och 1 Räckhammare med 7 arbetare och 6,000 R:drs tillverkning.

Källefäll, 1 Kopparhammare med 4 arbetare och 1,000 R:drs tillverkning.

Tunarp, 1 Kniphammare med 2 arbetare och 300 R:drs tillverkning.

Slättäng, 1 Kniphammare med 3 arbetare och 500 R:drs tillverkning.

Kjellebecken, 1 Kniphammare med 2 arbetare och 300 R:drs tillverkning.

Alunbruk.**I Käkinds Härad:**

Melltorp, med 76 arbetare och 8,000 R:drs tillverkning.

I Kinne Härad:

Hönsäter, med 62 arbetare och 10,800 R:drs tillverkning.

I Wadsbo Härad:

Carlsfors, med 125 arbetare och 19,800 R:drs tillverkning.

I Wartofta Härad:

Kallås, med 80 arbetare och 14,400 R:drs tillverkning.

Glasbruk.**I Wadsbo Härad:**

Bromö, med 36 arbetare och 40,000 R:drs tillverkning.

Jernbruken drifvas till största delen med egen skogstillgång och har icke saknat tillgång på köpkohl i den ringa mån behofvet hittills påkallat dem, men den långväga forslingen så väl af rudimaterier som tillverkningen, inskränker den behållna revennen betydligt. Conjunctionen för af-sättning af Alun och Glas, har under de sednare åren varit mindre fördelaktig.

Bruk och Fabriker, som icke tillhöra Bergsrörelsen, äro:

Pappersbruk.**Vid Mariestad:**

Cathrinefors, med 7 arbetare och 4,600 R:drs tillverkning.

Carlsfors, med 8 arbetare och 6,500 R:drs tillverkning.

I Kåkinds Härad:

Gustafsbruk, med 2 arbetare och 350 R:drs tillverkning.

I Wårtofta Härad:

Belteberga, med 20 arbetare och 6,000 R:drs tillverkning.

Bomulls-Spinneri.

I Wadsbo Härad:

Tidadahl, med 15 arbetare och 1,200 R:drs tillverkning.

Garfverier, (med beredning på Engelska sättet.)

I Wadsbo Härad:

Nyrud, med 5 arbetare och 300 R:drs tillverkning.

I Skånings Härad:

Blombacka, med 7 arbetare och 500 R:drs tillverkning.

Pappersbrukens tillverkning afsättes till största delen i ortens Städer och i Götheborg. Bomulls-Spinneriet är hufvudsakligen riktadt på Parcums-tillverkning af Bomullsgarnet, hvilket mindre än Parcum kan afsättas. Tillverkningen vid Läder-Garfverierne sträcker sig föga till afsättning å aflägsnare orter, utan är egentligen inskränkt till de omgifvande orternes behof.

Binäringar. Fiske idkas med förmån af innevånarne å de i Wernern belägne öarne Thorsö och Kållandsö samt vid en del af stränderne vid denna sjö, så väl som vid sjöarne Wetteren och Ymsen. Länets öfrige mångfaldige sjöar äro föga fiskrike och fångsten der kan icke anses öfvas vidsträcktare än till husbehof.

I nästan alla Länets Skogsbygder beredes Beck och Tjära, som likväl endast till någon mindre del afsättes utom Länets, men för öfrigt inom Länets användes. Kohlning utgör också en binäring i dessa bygder, som inskränker sig till behofvet för Länets Städer samt Bruk och smedjor i orten. Stenhuggning och Kalkbränning idkas af innevånarne på Kinnekulle och bidrager betydligt till deras bättre bergning. Äfven på Billingen, Mösseberg och Hunneberg idkas detta yrke, fastän i ringare mån. Vid Lugnås i Kinne Härad och Timmersdala i Wadsbo Härad finnes Qvarnstensbrott, af hvilka det förra är ganska betydligt och ehuru det icke bedrifves med fullkomlig skicklighet, är för Ortens innevånare en vigtig näringsgren. Värdet af Qvarnstenar, som här årligen utbrytas, kan beräknas till 6 å 7,000 Rdr årligen och afsättning saknas aldrig. Qvarnstensbrottet vid Timmersdala är deremot af föga värde och gifver på sin höjd 2 å

300 R:drs inkomst. Salpeter-tillverkningen utgjorde sistlidet år endast 440 Lispund och således föga mer än hälften af hvad den var år 1828. Denna minskning har man kunnat förutse, då vinsten af tillverkningen hufvudsakligen varit beräknad af den fria vedtillgången medelst utsyning från Krono-skogarne och sådan utsyning upphört efter den förändrade regleringen af dessa skogar.

Linneväfnader tillverkas och afsättas till betydlig mängd af Skogsbygdens innevånare, särdeles i Norra och Östra delen af Länets. Ylleväfnader deremot tillverkas föga mer än för husbehof. Förtjenster med foror af Köpmannagods och Brukseffecter fortfara ännu i den mån att de kunna räknas till binäringarne, ehuru de minskats genom ökad begagnande af Sjötransporter. För öfrigt hörer till Länets binäringar förfärdigandet af flere slags redskap, åkdon och kärl af träd, dermed Skogsbygdens innevånare till afsättning å Skätthbygden sysselsätta sig, synnerligast vintertiden. Endast för Qvarnstensbrottet vid Lugnås är inkomsten genom afsättning till andra Län möjlig att i någon mån beräkna. Denna afsättning utgör med säkerhet $\frac{2}{3}$:delar af tillverkningen och kan således antagas till åtminstone 4,000 R:dr Banco. De öfrige binäringarne äro antingen mindre betydliga, eller ock delade på så mångfaldiga händer, att hvarje försök till beräkning af afsättningens belopp på särskilda orter skulle vara förgäfvat.

Handeln, inom Landet idkas med Spannemål, kreatur och andra Landtmanna producter, som införas, dels till Städerna, särdeles vid Marknaderne, dels till Landtmarknaderne, äfvensom vanligen hvarje Lördag, vid Udenäs och Hofva Kyrkor, spannemål hålles till salu för desse begge Församlingars behof. Skogseffecter, så väl till ved som byggnadsvirke, säljes jemväl i Städerna nästan dagligen. Afsättnings-orterne för Länets Spannemåls-production utöfver hvad som inom dess gränser användes, fortfara att vara Wermland, Småland, Elfsborgs Län och Götheborg, äfvensom sedan segelfarten å Götha Canal sistlidet år öppnades, flere laster af Spannemål och andra Landtmannavaror blifvit sända directe till Stockholm. Enskilte Spannemåls-handlare finnas få i orten och inga med rörelse af betydlig vidsträckthet, derfore de betydligaste köpsluten för den aflägsnare afsättningen ske genom omedelbar communication emellan Producenter och Consumenter. Dessa sednare verkställa till stor del upphandlingarne vid Marknaderne inom Länets eller genom Commissionairer å Torgdagarne i Städerna. Utom marknaderne i Länets Städ, hållas så-

dane vid Rödesund och Hofva i Wadsbo Härad, vid Kjedum i Barne Härad och vid Högsten i Åse Härad 2:ne gånger samt vid Slättäng i Warftofta Härad 3:ne gånger om året.

Såsom menlige för näringarne i allmänhet och serdeles för jordbruket, böra anmärkas de talrika Bosättningar, som ske utan beräkning på annat näringsfång än den arbetsförtjenst, som för dagen betingas. — Den under de fleste åren tillräckliga tillgången å sådan arbetsförtjenst, föranleder till dessa, vanligen med giftermål förenade Bosättningar, och man skulle kunna föreställa sig dem såsom gagneliga för Landets förkofran genom den ökade arbetsflit och sparsamhet, som borde vara en följd, dels af det ökade behovet för hustrus och barns försörjning, dels af den efter arbetets mängd rättade belöningen, hvilken hos det lagstadda Tjenstehjonet föga kan komma i beräkning; men vid denna föreställning måste man då antaga att hos den sålunda sjelffrådige arbetaren alltid finnes en riktig omtänka för framtida bergning, hvilket tyvärr ingalunda är förhållandet, utan inskränker sig vanligtvis hans närings-omsorg till dagens behof, hvaraf följer att, då befolkningen ingalunda är starkare än att allas verksamhet af behovet påkallas, uppstegras dagspenningen under de mera fruktbara åren till ett pris, som lemnar tillgång för uppehälle under flere dagar, som tillbringas i lättja. Jordbrukaren beröfvas härigenom det nödiga arbetsbiträdet och de dagsverken, som lemnas honom, måste han betala till ett belopp, som står i det tippenbaraste missförhållande till värdet af hans production. Deremot, under år med knappare skördar och deraf följande höga priser å födoämnen, är denna folkklass, i följd af försummad besparing under de bättre åren, alldeles oförmögen att bereda sitt uppehälle och jordbrukaren måste då, af förbarmande eller samhällspligt, draga tungan af dess försörjning till råga på bekymret för egen utkomst af den ringa afkastning jorden gifvit. Detta är dock icke den enda olyckan, som här af uppkommer. Den mindre ordentliga lefnaden, som vid anförde förhållandet följer af dagsverksarbetarens försörjningsätt, föranleder att arbetsförmågan tidigt aftager och ofta upphör hos Föräldrarne, innan barnen ännu hunnit den ålder att de kunna något väsendtligen bidra till sin bergning, och barnens uppfostran blifver ofta vanvårdad. Det är derföre af denna Folkclass i synnerhet, som Socknarnes Fattigvårdsanstalter betungas med Fattighjon af så väl äldre personer, som värlösa barn, och det är för dess försörjning, som största bekymret yppar sig när missväxter inträffa.

4:o Politisk Författning.

Kammarverket. Under de senast förflutne Fem åren, äro skattlagde Nyhemman till $1\frac{1}{4}$ mantal samt 684 stycken andra å Kronans Skogar upptagne Lägenheter, som icke kunnat åsättas hemmantal, 42 Qvarnar och 12 Sågar. Hemmansklyfningar hafva icke under denna tid i någon märkbar mån till- eller aftagit. Af Kongl. Förordningen den 19 December 1827 om Hemmansklyfningar och Jordsafsöndringar från hemman, ha förga verkan förmärkts, hvartill orsaken sannolikt igenfinnes i bristande om-tanka på de förmåner för framtiden, som dermed åsyftas, under det till-fället att afhjelpa ögonblickets behof af Bosättning, utau de deri föreskrif-ne iakttagelserne, är obegränsad. Själfägande Jordbrukare äro 14,870 samt Arrendatorer och Brukare 6,736. Rusthålls-Stammars och Aug-menters till rustningen anordnade räntor utgöra efter förvandling 64,753 R:dr 6 sk. 7 rst. och från hela Länet erlägges 380 R:dr 11 sk. 3 rst. Knechte-Rotefrihetsmedel af $31\frac{1}{15}\frac{99}{6}$ oroterade hemman; dock är förslag uppgjort till dessa hemmans rotering. Till Postföring äro anslagne $30\frac{3}{4}$ hemman och 79 Gästgifvargårdar finnas, utgörande tillsammans $55\frac{5}{8}$ mantal.

Statsbidragen äro väl icke högre än att de, med afseende å Landets beskaffenhet, under någorlunda förmånlig conjunctur borde kunna utgå med lätthet, men i anseende till de nyligen inträffade svåra missväxterna och de vanligen låga prisen å Spannmål efter de bättre skördarne, hafva Krono-Utskylderne icke utan förlägenhet och ansträngning kunnat utgö-ras. Hvad Bevillningen beträffar har man ännu icke, för att uppnå det för Fastigheterne fastställd total-beloppet för hela Länet, behöft uppskat-ta någon Fastighet öfver dess rätta värde. Det har väl hänt att Fa-stigheter vid executiva eller annars tvungna försäljningar icke uppgått till det vid Bevillnings-Taxeringen åsatte värdet, men oberäknadt den tillfälli-ga förlägenheten som föranledt en sådan försäljning, har härtill oftast bi-dragit att Fastigheten af den af sig komne ägaren varit vanhäfvdad. Bland Statsbidragen äro för Jordbrukarne mest betungande de till Låntagare an-ordnade Persedel-Räntorne i anseende till sättet för deras utgörande. I spannmålsräntorne äro oftast indelte Sädesslag, som icke produceras å de orter, hvarifrån de böra utgå och genom locala förhållanden så väl i det-ta afseende, som för forslingen möta ofta för natura-præstationen sådana hinder, att Rântegifvarne, hellre än att underkasta sig dem och äfven af
farhåga

farhåga för svårigheten att undgå klander å den till leverering erbjudne varans beskaffenhet, ingå på att erlægga lösen till vida högre belopp än markegången och de i orten gångbara prisen, ehuru de annars skulle så mycket heldre föredraga levereringen in natura, som de icke annorlunda än genom Spannmålsförsäljning kunna åstadkomma penningar till denna Lösen och afsättningstillfället merendels är inskränkt.

Bland Kostnaderne för rustning och rotering är Hästvacance-afgiften för Westgötha Regemente med afseende på Länet på det hela synnerligen tryckande, ehuru den icke lär öfverstiga hvad det verkligen skulle kosta att tillhandahålla Rustningshästar, derföre också hvarje Rusthållare enskilt, när han beräknar den directe verkan, snarare lär finna vinst än förlust för sig; men det betydliga penningebelopp, som genom denna beskattning årligen utgår från Länet under en tid då afsättningen af Länets produkter är så högst svår, skall nödvändigt bidraga till penningeförlägenheter, då ingen motsvarande anledning till inkomst är för handen. Denna svårighet är likväl i betydlig mån minskad genom den af Kongl. Maj:t i Näder vidtagne anstalten, att flere Rusthållare få emot befrielse från hästvacance-afgiften tillhandahålla Artilleri-hästar.

Skjutsnings-skyldigheten har sedan år 1822 varit på flere ställen öfvertagen af entreprenörer emot en viss årlig afgift af hvarje skjuts-skyldigt hemman; men sedan tiden för de härom först afslutade Contracten tilländalupit, hafva hemmansägarna på de fleste ställen återtagit Skjutsningsbestyret, då de funnit afgiften tryckande i anseende till den knappa Penningetillgången. Erfarenhet visade också att det med denna anstalt åsyftade hufvudändamålet, Jordbrukets oberoende af den obestämbara skjutsnings-skyldigheten och Allmogens afhållande från de anledningar till osedlighet, som Gästgifverilefnaden gifvit, nära nog förfelats, ty ingen Entreprenör har hållit egna hästar till det erforderliga antalet, utan har Skjutsningen till största delen blifvit bestridd genom beting med angränsande hemmansägare, merendels desamma, som annars varit skyldige att skjutsa och förhållandet har således i förberörde afseenden varit i det närmaste oförändradt. Under de senaste åren har en Diligence-fart genom Länet varit ordnad på vägen emellan Stockholm och Götheborg. Äfven denna skjutsning har inom detta Län öfverallt blifvit bestridd af hemmansägarna i orten, efter Beting med Diligence-Bolaget, men anstalten har åtminstone varit förenad med den fördelen att skjutsnings-skyldigheten berott af frivilligt åtagande i stället för den annars utgör en vid Jordbruket onaturligt

fästad börda, hvars tillvaro endast kan försvaras af dess oundärlighet. Dessutom är det uppenbart att de vanlige skjutsanstalterne blifvit i följd af Diligence-farterne mindre anlidade, då Diligencerne merendels varit upptagne af hela det antal Resande, som deri kunnat rymmas; men om denna Inrättning skall hinna den fulländning, som det dermed åsyftade välgörande ändamålet förutsätter, är det visserligen i första rummet nödigt att legan för Gästgifvare-skjuts betydligt höjes, likasom i andra Länder resan med så kallad Extra Post är betydligt dyrare än med Diligencer, och billigheten af en sådan förhöjning läser alltid vara ovedersäglig, så länge icke legan fullt motsvarar Skjutsningsbesväret, det den för närvarande icke läser kunna anses göra, då ingen kan förmås att frivilligt åtaga sig ett sådant besvär, utan betydligt tillskott utöfver Skjutslegan. Under innevarande och nästlidet år hafva undersökningar inom hela Länet blifvit anställda för att tillse huruvida den vid Gästgifverierne indelte hållskjutsen kunde minskas eller indragas, och i den mån undersökningarne fulländats, äro dessa frågor pröfvade, derigenom hållskjutsen vid 21 Gästgifvargårdar är antingen helt och hållet indragen, eller minskad med et antal af Sextiosju hästar dagligen. Om man beräknar de härigenom besparade dagsverken till En R:dr Banco om dagen för hvarje par hästar med åtföljande Skjutskarl, hvartill de skäligen torde kunna uppskattas, utöfver den inkomst som genom Skjutslegan kunnat inbringas, uppgår värdet af denna besparing till omkring 12,000 R:dr Banco om året. Vid förberörde undersökningar hafva dock de hållskjuts-skyldige sjelfve ingalunda visat den ifver för den ifrågasatte befrielsen, som man kunnat vänta i anledning af kändomen om tungan af detta besvär. Många hafva helt och hållet stillatigande låtit utgången bero på andras utredning af förhållanderne och en del hafva till och med, i stället att påstå befrielse, uttryckligen yrkat att den gällande Skjuts-regleringen måtte bibehållas. Jag kan dock föga föreställa mig att allmogen sjelf anser sig hafva någon fördel af detta Skjutsningsbestyr, utan bör jag snarare såsom orsak till den anmärkte företeelsen, antaga någon af missförstånd tillkommen farhåga att befrielsen skulle föranleda till påbördande af något annat besvär, som till äfventyrs kunde vara mera tryckande än det närvarande.

Väghållnings-skyldigheten är icke allenast i allmänhet ganska kännbar, utan äfven högst olika tryckande på olika orter i mån af vägarne olika mängd, den olika tillgången å lagningsämnen och vägarne, med afseende å läget och jordmänen, olika svårighet att underhålla. Likväl måste

väglagningen alltid blifva ofullkomlig så länge den utgör ett vid Jordbruket fästadt besvär och af denna anledning mindre tjenliga tider för dess verkställande måste väljas, på det icke Jordbrukets vård må alltför mycket deraf hindras.

Policen, handhafves af Krono-Betjeningen med biträde af de för hvarje Bygdelag valde Ordningsmän, hvarjemte inom flere Församlingar särskilte öfverenskommelser äro vid Socknestämmor träffade och egentligen handhafvas af Kyrko-Råden till förebyggande af mindre oordningar och osedlighet, särdeles bland ungdomen. För Barn-undervisningen finnas inom Wadsbo Härad 17 Folk-Scholor efter Lancasterska methoden, bland hvilka utmärka sig för Inrättningens fullständighet och vidsträckthet en i Undenäs Församling, på enskild bekostnad anlagd af Professor *Norder*, som jemväl skänkt fond till årlig Lön åt Läraren, 2:ne i Fredsbergs Församling, deraf den ena är bekostad af Nådegåfvor, som Kongl. Majt vid resor genom Församlingen täckts lemna för detta ändamål, samt en i Bellefors Församling, på enskild bekostnad anlagd och försedd med Lön för Läraren af Öfversten och Riddaren Friherre *Sture*. Sådane Scholor finnas för öfrigt vid Mariedal i Huseby Församling af Kinnefjerdings Härad, vid Traneberg af Otterstads Församling och Kållands Härad, i Eggby af Warnhems Församling och Walle Härad, i Tådeneds Församling af Kållands Härad, i Häreneds Församling af Kinnefjerdings Härad, i Kyrkofalla Församling af Kåkinds Härad och i Daretorps Församling af Wartofta Härad. De tvenne förstnämnde äro stiftade genom enskilt frikostighet, den vid Mariedal af Majoren, Commendeuren och Riddaren Grefve *Piper* och den vid Traneberg af nu mera aflidne Lagmannen *Carl von Becker*. Begge dessa äro lika vidsträckte och väl ordnade som de jag förut anmärkt för dessa egenskaper. Kostnaden till Schole-Inrättningen i Warnhems Församling är till större delen bestridd af framlidne Biskoppen och Commendeuren Doctor *Weideman*. I Tådened är Schole-Inrättningen tillvägbragt genom användande af äldre Testaments-Fonder för Barnundervisningen med betydligt bidrag af nu aflidne Grosshandlaren *Kjellberg*, men för öfrigt äro Inrättningarne af Församlingarne bekostade. Der sådane Inrättningar icke finnas, besörjes Barnundervisningen efter vanliga methoden, merendels af Klockarne eller kringvandrande Scholemästare, men på flere ställen uti serskilt uppförde Scholehus.

Hälsovården handhafves af Församlingarnes Kyrko-Råd eller Sundhets-Nämnder, under inseende af Länets 2:ne Provincial-Läkare och efter

deras särskilda föreskrifter, för tillfällen, då de af behovet påkallas. Yppade farsoter hafva vanligen snart blifvit hämmade och förödelsen deraf har aldrig varit betydlig. Fattigförsörjningen bestrides af Socknarne, dels genom de mest torftiges inrymmande i dertill inrättade Fattigstugor, dels genom bestämde understöd åt dem, som, ehuru oförmögne att helt och hållet sörja för sin bergning, äga mera förmåga att dertill bidraga. Efter missväxtåren hafva dessa anstalter fordrat utomordentliga ansträngningar, hvilka likväl blifvit betydligt underlättade genom det tillfälle till arbetsförtjenst, som den på bekostnad af Allmänna medel företagne gräfningen af aslopps diken lemnat. Emedlertid hafva i allmänhet Fattigvårdsanstalterne under de senare åren allt mer och mer blifvit anlitade i följd af de talrika Bosättningarna af medellöst folk, som sakna annan närings-utväg än dagsverksförtjensten.

För Rofdjurs utödande finnes ett år 1823 anskaffadt jagttyg, med hvars begagnande skallgångar årligen anställas, hvarjemte för Rofdjur, som fångas vid andra tillfällen, gifvas belöningar af Länets Innevänare efter serskilte öfverenskommelser inom olika Districter.

I Mariestad finnes en Spar-Bank som är stiftad år 1822, och hvars närvarande fond utgör 26,861 R:dr. Denna fond är under de senaste förflutne fem åren ökad med 13,732 R:dr. För öfrigt finnas särskilte Spar-Banker för arbetarne vid de Commerce-Rådet, Commendeuren och Riddaren *Santesson* tillhörige Carlsfors Alunbruk och Bromö Glasbruk, hvilkas fonder utgöra vid Carlsfors 3,000 R:dr och vid Bromö 11,362 R:dr 19 sk. 9 rst. allt Banko. Såsom anmärkningsvärdt torde böra uppgifvas, att af arbetarne vid Bromö äger en — 1,543 R:dr, en annan — 473 R:dr, och flera hvardera omkring 300 R:dr innestående i Spar-Banken.

Sockne-Magaziner finnas inom 151 särskilte Socknar af Länet med Fonder, som tillsammans uppgå till omkring 11,000 tunnor Spannmål. De äro likväl alla med högst få undantag riktade på årlig utlåning mot högre ränta, utan afseende å det af Skördens beskaffenhet beroende större eller mindre behovet, så att de ingalunda lemna något värn mot förlägenheten efter missväxten, då ingen Spannmåls-tillgång finnes för utlåning för än de äldre Länen blifvit af den svaga skörden inleffererade. Inkomsterne af Råntorne användas väl till en del för Fondernes successiva ökan-
de, men för det mesta till understöd för Fattigvården och andra sådana anstalter, som det tillkommer Socknarne att gemensamt bekosta. Då genom dessa anstalter således ingalunda bildas några upplag från de bättre skör-

skördarne för afhjelpande af förlägenheten då skörden misslyckas, torde det synas, som om omtanken borde framkalla annorlunda ordnade Inrättningar för detta ändamål, särdeles efter det de senare årens olyckor dertill gifvit så allvarsam väckelse; men så väl vid Socknestämmor, som i detta ämne blifvit på min uppmaning hållne inom alla Länets Socknar, som vid den till underdånigste följd af Kongl. Maj:ts särskilta Nådiga Föreskrift hållne öfverläggning med Deputerade från alla orter af Länets, har man yttrat sig obenägen för sådane Inrättningar, dertill ett giltigt skäl igenfinnes i den billiga förhågan att i samma mån Jordägarna, hvilka uteslutande måste bilda sådane besparings-upplag, derigenom sökte på förhand afvärja bekymret för de svårare åren, måste lättsinnigheten ökas hos den obesutne delen af befolkningen, för hvilken dessa bekymmer utgör den enda hufvudsakliga väckelsen till omtanka och varsamhet.

Inga Krogar för vägfarandes behof äro anlagde, emedan de ansetts icke behöflige, då inga mera allmänt besökte vägar finnas, som icke äro försedde med Gästgifvaregårdar, der mat och bränvin bör hållas till salu. Inom hela Länets finnes således i Landet endast trenne särskilt tillätne krogar, nemligen en vid Dalaholm, nära Lunds brunn, egentligen med afseende å Vårdshushållningen för deras Betjening, som besöka Brunnen, och 2:ne vid Rödesund, der Götha Canal utfaller i Wetteren och dessutom 2:ne större marknader om året hållas, så att den der förefallande större trafiken gjort krogarne nödige.

5:o Städer.

Marieståd med 1,387 innevånare, deraf 963 skattskrifne.

Skara med 1,492 innevånare, deraf 875 skattskrifne.

Sköfde med 604 innevånare, deraf 365 skattskrifne.

Falköping med 477 innevånare, deraf 302 skattskrifne.

Lidköping med 1,820 innevånare, deraf 1,197 skattskrifne.

Hjo med 525 innevånare, deraf 321 skattskrifne.

De stadsman-na-näringar, som idkas i dessa Städer, bestå af handt-verkerier och handel till någon del med ortens producter, men väsendtli-gen med Sill, Salt, Specerier och Kramvaror, som från Götheborg och nu mera, sedan segelfarten å Götha Canal är öppnad, äfven i någon mon från Stockholm hitföras och till ortens Innevånare försäljas. Jordbruk idkas äfven i betydlig mon i alla Städerna och utgör för Falköping till och med

dess hufvudsakligaste näring. Dels härigenom, dels emedan ingen af Städerna är så folkrik, att consumptionen af Landtmanna-Producter der kan vara betydlig, och då för öfrigt Köpmännen föga befatta sig med Spannemålshandel, kunna Städerna icke anses hafva något viktigt inflytande på Landets cultur och näringar. Stadsmanna-rörelsen är deremot helt och hållet beroende af Landtmannens vilkor i den angränsande orten, då vidsträcktare tillfälle för afsättning af handels- och handtverksvaror sällan gifves. Denna rörelse har således lidit, i den mån Landtmannens tillgångar varit förknappade ömsom genom missväxter och oerhördt låga Spanmålsvilkor.

I alla Städerna finnes Läkare, utom i Fahlköping och Hjo, på hvilket sistnämnde ställe likväl är Station för en Bataillons-Läkare vid Skaraborgs Regemente, men Tjensten är för närvarande ledig.

Af undervisningsverk finnas i Skara jemte Gymnasium en högre Lärdoms-Schola, i Mariestad en lägre Trivial-Schola, i Lidköping en Stads-Schola samt i Sköfde, Hjo och Fahlköping, Pædagogier, allt på Statens bekostnad, dock att Städerna underhålla Byggnaderna, utom i Skara, der endast Bostad för Rector Scholæ af Staten bekostas, äfvensom Mariestad med 33 R:dr 16 sk. Banco årligen bidrager till aflöning för en Collega. Dessutom äro Vexelundervisnings-Scholor efter Bell-Lancaster-metoden inrättade i Lidköping och Mariestad genom Städernes Innevånares föranstaltande, sedan Kongl. Majt, vid resor genom Städerna, täckts dertill gifva bidrag och göra årliga anslag till Lärarnes aflöning. I Skara är jemväl en sådan Schola organiserad af Stadens Innevånare, som också bekosta Lärarens aflöning.

I hvarje Stad finnes Fattighus, der de mest orkeslöse Fattighjonerna inrymmas och så väl till deras som öfrige Fattighjonens försörjning lemna Städernes Innevånare årliga bidrag, hvilka vanligen fördelas efter hvars och ens taxation till Bevillning för näring och rörelse.

Inga Prohibitiva Författningar finnas till förmon för någon särskilt af Länets Städerna, och endast i Mariestad och Lidköping uppbäras Bro- och Hamppenningar till belopp af 116 R:dr 32 sk. för den förra och 60 R:dr för den senare Staden.

Marieholm i Lands-Cancelliet d. 23 Dec. 1833.

CARL GYLLENHAAL.

G. P. Möller.

F. G. L. Funch.

Tabell för Landet inom Skaraborgs Län.

Hemmantal.	Diverse Lagener, Verk och Herdningar.	Utside af																	Medelafkastning sedan utsädet är afdraget.																	Underhållne Kreatur.								Uppskattad vinst.		Stats-																	Bidrag.																
		Utside af																	Medelafkastning sedan utsädet är afdraget.																	Underhållne Kreatur.								Uppskattad vinst.		Stats-																	Bidrag.																
		Utside af																	Medelafkastning sedan utsädet är afdraget.																	Underhållne Kreatur.								Uppskattad vinst.		Stats-																	Bidrag.																
		Utside af																	Medelafkastning sedan utsädet är afdraget.																	Underhållne Kreatur.								Uppskattad vinst.		Stats-																	Bidrag.																
12	12	5	51	21	44	23	5	22	25	280	84	132	103	24	114	10	46	38	52	90	19	44,400	134	30	79	24	18	6	31	24	8	36	44	18	11	6	28	22	9	4	17	18	457	37	2	474	31	2	170	33	24	14	217	24	7	72	32	37	4	1,252	7	11																	

Mariaeholm i Lands-Contoiret den 24 December 1833.

CARL GYLLENHAAL.

F. G. L. FUNCK.

